

УДК 330.111.44

В.Г.Заньковська, к.т.н.,
ПВНЗ «Буковинський університет»,
Є.В.Дронь, к.е.н.,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ СИСТЕМИ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

У роботі досліджується питання використання трудового ресурсу в специфічних умовах господарювання та пропонуються механізми оцінки продуктивності й ефективності.

В работе исследуется вопрос использования трудового ресурса в специфических условиях ведения хозяйства и предлагаются механизмы оценки производительности и эффективности.

The question of the use of labor, which takes place in the specific terms of manage and the methods of estimation of the productivity and efficiency are offered, is in-process probed.

Ключові слова: продуктивність, гранична продуктивність, середня продуктивність, фактори продуктивності, ефективність, фінансово-економічна криза, закон спадної віддачі, трудовий ресурс.

В економічній системі країни неперервно відбуваються процеси, які визначають напрямок та темп її розвитку. Еволюція соціально-економічного середовища відбувається в умовах відкритості економіки України та супроводжується дією світової економічної кризи.

У кризових умовах відбувається переосмислення значення низки економічних факторів, які визначають ефективність виробничої та підприємницької діяльності, в тому числі здійснюється переоцінка традиційних поглядів щодо значення ролі трудового ресурсу в процесі становлення та розвитку господарських відносин.

Питання дослідження ефективності використання економічних факторів у специфічних умовах господарювання та напрацюванням механізмів їх оцінки є важливим завданням. У цьому контексті особливого значення набуває вивчення доступного трудового ресурсу та продуктивне його використання. Одним з ключових елементів концепції ефективного застосування доступного трудового ресурсу є його попередня економічна оцінка та створення механізмів продуктивного і результативного застосування. Дослідження широкого спектра методів та підходів, які оцінюють ефективність залученого трудового ресурсу та дослідження питання ефективності інвестицій у трудовий ресурс, – актуальне наукове завдання.

В Україні над проблематикою дослідження якісних та кількісних характеристик трудових ресурсів, питанням ефективного їх застосування плідно працюють наукові школи. Зокрема, звертають на себе увагу наукові напрацювання Д.Богині, В.Геєця, М.Долішнього, С.Злупка, М.Козоріз, Е.Лібанової, Н.Мікули, У.Садової, Л.Семів, І.Школи, А.Чухна та ін.

На нашу думку, використання трудового ресурсу в умовах кризи актуалізує потребу в дослідженні різноманітних показників, зокрема, продуктивності та ефективності.

Насамперед розглянемо вітчизняну практику визначення показника продуктивності, який досить часто вживають поряд з поняттям ефективності та прибутковості. Окремо поняття ефективності також часто ототожнюють з

поняттям рентабельності, відповідно, дослідження обмежують опрацюванням собівартості. Так, якщо вираховується ефективність людської діяльності, то для цього як результат оцінюють відношення отриманої продукції та обсягу використаної праці й оцінюваний показник називають продуктивністю праці. Якщо ж в ролі результату оцінюють прибуток, то говорять про рентабельність або прибутковість людської діяльності.

На нашу думку, таке трактування є дещо обмеженим: поняття продуктивності та ефективності є взаємопов'язаними, однак нетотожними, відповідно визначити їх можна декількома способами, залежно від специфіки обстежуваного об'єкта та кінцевої мети дослідження.

Так, Б.Бюроммер, Т.Бабичева, С.Ліссітса, В.Шафронов, Р.Фаре, М.Фарелл пропонують розмежовувати поняття продуктивності та ефективності [1, с.15].

Наприклад, М.Фарелл [1, с.17] трактує ефективність як відношення фактичної продуктивності до максимально можливої (теоретичної) продуктивності.

На нашу думку, можна означити ефективність як різницю між досягнутим і максимально можливим рівнем продуктивності з урахуванням всіх умов економічного середовища, які суттєво можуть змінити співвідношення факторів та визначають можливість їх взаємозаміщення.

У свою чергу, максимальна продуктивність є границею виробничих можливостей підприємства, а, отже, завдання визначення ефективності є не що інше, як знаходження відстані до цієї границі.

Для оцінки внеску, який робить трудовий ресурс у виробничий процес можна використати також показники середньої та граничної продуктивності праці. Як відомо, середня продуктивність праці вираховується діленням сумарного обсягу продукції на сумарну кількість робочої сили, фактично є кількістю продукції на одиницю вхідного ресурсу праці. Гранична продуктивність праці визначає зміну обсягу продукції, що виникає внаслідок зростання на одиницю витрат ресурсу праці. Фактично, гранична продуктивність визначається як відношення приросту виробленої продукції до приросту додаткових витрат праці [2, с.34].

У разі зміни темпів зростання ресурсу робочої сили, сумарне виробництво продукції на підприємстві теж зміниться. Гранична продуктивність праці залежить від обсягу використаного капіталу. Очевидно, якщо зростатимуть витрати капіталу, то гранична продуктивність також буде збільшуватися, оскільки належна фондоозброєність праці сприяє продуктивнішій діяльності.

Водночас, зі зростанням кількості залучених одиниць ресурсу кінцева продуктивність спадатиме. У разі надмірного залучення додаткових одиниць ресурсу гранична продуктивність набуватиме від'ємних значень, що означає зменшення сумарного виробництва продукції на підприємстві.

Між показниками граничної та середньої продуктивності існує залежність: середня продуктивність зростає, якщо гранична продуктивність перевищує середню продуктивність; середня продуктивність буде спадною, якщо гранична продуктивність менша за середню. З цього випливає, що «гранична продуктивність має дорівнювати середній, коли середня досягає свого максимуму» [2, с.166].

Закон спадної віддачі або спадної граничної продуктивності був сформульований англійським економістом Д. Рікардо ще на початку XIX ст. [5, с.202]. Він ґрунтується на тому факті, що взаємозв'язок між змінним виробничим фактором і обсягом випуску продукції не означає, що останній завжди зростає пропорційно до зростання змінного фактора.

Закон спадної віддачі справедливий для більшості виробничих функцій. Згідно з ним, збільшення обсягів використання ресурсу (наприклад, праці) за умови сталого рівня інших факторів, досягне точки, в якій кінцеві додаткові величини кінцевого виробництва почнуть скорочуватися.

Найбільш вагоме зростання кінцевого результату приносять початкові прирости змінного фактора. Потім настає момент, після якого такі ж його прирости приносять щораз менший ефект. Із часом можливою стає ситуація, коли приріст змінного фактора призводить до зменшення загального обсягу випуску.

Наприклад, на даний момент часу в Україні поширені екстенсивні методи використання ресурсу [6, с.300], коли використовують фіксовану кількість капіталу, змінюють обсяг залученого трудового ресурсу. Тут треба зазначити, що за законом спадної віддачі, більша кількість працівників, ніж оптимальна, знижує результативність роботи та продуктивність праці. Спадна гранична продуктивність праці характерна для переважної більшості виробничих процесів і, оскільки передбачає аналіз ситуації фіксованим обсягом капіталу, то використовується для короткострокового періоду.

Навіть якщо в реальній ситуації всі вхідні виробничі ресурси змінні, можна виділити варіант аналітичного набору, в якому один або декілька ресурсів залишатимуться незмінними. Закон спадної віддачі передбачає однорідність трудового ресурсу, спадна віддача виникатиме внаслідок обмежених можливостей використання деяких видів ресурсу. Слід зазначити, що на практиці схожий ефект можна отримати за рахунок неоднорідності залученого трудового ресурсу. Тоді зниження відбуватиметься за рахунок неефективної діяльності персоналу і меншою мірою залежатиме від кількості ресурсу.

Впровадження інноваційних технологій та технологічних вдосконалень виробництва може робити дію закону спадної віддачі менш очевидною. Ефект від використання інновації виявляється у збільшенні обсягів виготовленої продукції, що створить враження відсутності спадної віддачі. Роль інноваційного розвитку та технологічних впроваджень є незаперечною та тісно пов'язаною з процесом формування трудового потенціалу, а також актуальною в складних економічних умовах України.

Водночас, потрібно враховувати, що наша країна перебуває в умовах затяжної економічної кризи, яка виражається в нестабільності політичного та економічного середовища. Тому українські товаровиробники не завжди мають можливість вдосконалювати засоби виробництва та залучати для свого розвитку додаткові інвестиційні ресурси.

Список використаних джерел:

1. FÄRE R. Intertemporal productions frontiers with dynamic DEA, //R. FÄRE// Kluwer Academic Publishers, Boston, 1996.-100 с.

2. Литисса А. Теоретические основы анализа продуктивности и эффективности сельского хозяйства / А. Литисса, Т. Бабичева // Discussion paper № 49, 2003. – 225с.
3. Піндайк Р.С. Мікроекономіка / Роберт С. Піндайк, Деніел Л. Рубенфелд. – К.: Основи, 1996. – 646 с.
4. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – [2-е изд.]. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1975. – Т. 46, ч.2. – 618 с.
5. Рикардо Д. Сочинения / Д. Риккардо. – М., 1995. – Т.1. – 890 с.
6. Дронь В.С. Вплив фінансової кризи на технологічні зв'язки економічної системи Чернівецької області / В.С. Дронь, Є.В. Дронь // Наук. вісник Буковинської держ. фінансової академії.– 2011. – Вип. 1 (20). – С.298-306.